

УДК 343.81

DOI 10.32755/sjlaw.2023.03.021

Кубрак Р. М.,

кандидат юридичних наук, заступник начальника кафедри
правової та спеціальної підготовки,
Територіально відокремлене відділення «Кам'янська
філія Академії Державної пенітенціарної служби»,
м. Кам'янське, Україна
ORCID: 0000-0002-9912-098X;

Сегеда В. М.,

начальник центру професійної освіти,
Територіально відокремлене відділення «Кам'янська філія
Академії Державної пенітенціарної служби»,
м. Кам'янське, Україна
ORCID: 0000-0003-2746-0552

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СТАНУ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

У статті авторами розглянуто окремі характеристики злочинності неповнолітніх осіб протягом останніх десяти років. За результатами дослідження констатовано, що серед вчинених неповнолітніми кримінальних правопорушень спостерігається превалювання правопорушень з корисливих мотивів, що також є характерним для дорослих правопорушників та урбанізований характер злочинності неповнолітніх.

Ключові слова: засуджена неповнолітня особа, позбавлення волі, персонал установ виконання покарань, ресоціалізація, виховна колонія, запобігання вчиненню кримінальних правопорушень, пенітенціарна злочинність.

Постановка проблеми. Неповнолітні особи, які вчинили кримінальні правопорушення, становлять чисельну, окрему складну категорію, яка має свої специфічні риси, що вирізняють її з-поміж інших правопорушників та засуджених.

З 2014 р. по 2023 р. виявлено 185 660 неповнолітніх осіб, які вчинили кримінальні правопорушення [1, с. 25; 2]. Що становило в різні роки від 10,31 до 2,68 % від загальної кількості осіб, яких виявлено за вчинення кримінальних правопорушень. При цьому з 2014 р. по 2023 р. неповнолітніми вчинено 43 093 кримінальні правопорушення, за якими провадження надіслані до суду [2].

До того ж необхідно вказати, що неповнолітні правопорушники при неефективних профілактичних заходах повторно вчиняють кримінальні правопорушення, а згодом поповнюють ряди професійної злочинності. У середньому, щорічно кожному шостому засудженому неповнолітньому судами встановлюється покарання у виді позбавлення волі на певний строк.

Покарання, що пов'язані з ізоляцією, зменшують можливість вчинення засудженою особою повторних злочинів і водночас, як фонове явище, чинять на неї певний криміногенний вплив, що полягає в удосконаленні свого кримінального досвіду під впливом негативно спрямованих засуджених. Неповнолітні правопорушники потребують особливої уваги як психологічно незрілі та остаточно соціально несформовані особистості.

При цьому слід врахувати той факт, що на динаміку злочинності неповнолітніх мають суттєвий вплив не тільки фактори, які впливають на злочинність у цілому, а й окремі, що визначають зміни в показниках здебільшого злочинності неповнолітніх осіб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що проблемам неповнолітніх осіб, які вчинили кримінальні правопорушення та відбували покарання в установах виконання покарань, присвячені праці зарубіжних і вітчизняних учених-кримінологів, фахівців кримінально-виконавчого, кримінального права та процесу, а саме: Е. О. Алауханова, М. І. Бажанова, А. М. Бабенка, Л. В. Багрій-Шахматова, О. М. Бандурки, В. С. Батиргарєєвої, Ю. В. Бауліна, Л. І. Божович, В. І. Борисова, В. К. Грищука, В. В. Голіни, Б. М. Головкина, С. Ф. Денисова, О. М. Джужи, В. П. Ємельянова, Е. Еріксона, А. П. Закалока, А. Ф. Зелінського, О. Г. Кулика, В. В. Леня, О. М. Литвинова, С. Я. Лихової, В. О. Меркулової, М. І. Панова, А. В. Савченка, В. Я. Тація, Дж. Ф. Шеллі, Г. Й. Шнайдера, Н. С. Юзікової та інших. Проте доводиться констатувати, що в наукових дослідженнях поіменованих учених питання порушені в цій науковій статті висвітлювались дотично в розрізі інших наукових проблем. Незважаючи на численні наукові праці, присвячені проблемам злочинності неповнолітніх та заходам протидії і запобігання, на сьогодні залишаються актуальними комплексні дослідження проблем злочинності не-

повнолітніх, що обумовлено постійною динамікою її показників і характеристик.

Метою статті є аналіз окремих характеристик стану злочинності неповнолітніх. Дослідження динамічних змін кількісних показників цього виду злочинності протягом останніх десяти років.

Виклад основного матеріалу. Віковий фактор є одним з ключових з-поміж тих, що впливають на вчинення правопорушень. У кримінологічній літературі неодноразово відзначалося, що особи молодіжного віку вирізняються більшою кримінальною активністю. Своєю чергою злочинність неповнолітніх є прямим відображенням злочинності осіб молодіжного віку, оскільки психологічно несформовані неповнолітні намагаються повторити патери поведінки старшого покоління правопорушників, з наступним поповненням злочинності дорослих. Яскравим прикладом спадковості вказаного вище явища є стрімке зростання середньорічної кількості неповнолітніх, які вчинили кримінальні правопорушення у 1960–1990 рр. Протягом 2013–2022 рр. спостерігається тенденція щодо значного зменшення кількості неповнолітніх осіб, які вчиняли кримінальні правопорушення, та, як наслідок, засуджувалися судом з призначенням покарання. Зокрема, у 2013 р. обліковано 8 781 кримінальне правопорушення, вчинених неповнолітніми або за їх участю, що становило 1,56 % від загальної кількості облікованих кримінальних правопорушень, у 2014 р. – 7 467 (1,41 %), у 2015 р. – 7 171 (1,27 %), у 2016 р. – 5 230 (0,88 %), 2017 р. – 5 608 (1,07 %), 2018 р. – 4 750 (0,98 %), 2019 р. – 4 088 (0,92 %), 2020 р. – 3 708 (1,03 %), 2021 р. – 3 247 (1,01 %), 2022 р. – 1 824 (0,50 %) [2]. Як бачимо, попри значне кількісне зменшення облікованих кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми особами або за їх участю, майже в 3,5 рази, їх питома вага тривалий період залишається сталою у середньому на рівні одного відсотка.

При цьому необхідно зазначити, що серед зареєстрованих кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, переважають злочини середньої тяжкості у 2013 р. – 3 967, тяжкі злочини – 3 780, злочини невеликої тяжкості – 905; у 2014 р. – 3 440, 3 304, 634 відповідно; у 2016 р. – 2 469, 2 153, 533;

у 2017 р. – 2 516, 2 383, 592; 2018 р. – 2 279, 1 861, 518; 2019 р. – 2 021, 1 554, 459; у 2015 р. вчинено переважно тяжкі злочини 3 304, середньої тяжкості – 3 142, невеликої тяжкості – 597; 2020 р. – 1 634, 638 кримінальних проступків, 441 нетяжких злочинів; 2021 р. – 1 318, 916, 850 відповідно; 2022 р. – 1 118, 380, 235 [2].

Здебільшого вказані правопорушення вчинено неповнолітніми в громадських місцях, у містах та селищах міського типу, 2013 р. – 6 242 або 71,09 %, від загальної чисельності вчинених кримінальних правопорушень неповнолітніми; у 2014 р. – 5 155 або 69,04 %; у 2015 р. – 4 661 або 65,00 %; у 2016 р. – 3 471 або 66,37 %; у 2017 р. – 3 906 або 69,65 %; у 2018 р. – 3 361 або 70,76 %; у 2019 р. – 2 837 або 69,40 %; у 2020 р. – 2 547 або 68,69 %; 2021 р. – 2 234 або 68,80 %; 2022 р. – 1 217 або 66,72 % [2]. Щодо географії злочинності неповнолітніх необхідно зазначити, що показники схожі з показниками злочинності повнолітніх осіб, і протягом досліджуваного періоду найбільше зареєстровано кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, в м. Києві, Одеській, Харківській, Дніпропетровській, Вінницькій, Житомирській, Миколаївській областях.

У структурі злочинності неповнолітніх превалюють кримінальні правопорушення проти власності, у 2013 р. неповнолітніми вчинено 6 366 таких правопорушень, або 72,50 % від загальної кількості вчинених неповнолітніми чи за їх участю, у 2014 р. – 5 531 (74,07 %), у 2015 р. – 5 442 (75,89 %), у 2016 р. – 4 044 (77,32 %), 2017 р. – 4 158 (74,14 %), 2018 р. – 3 551 (74,76 %), 2019 р. – 3 013 (73,70 %), 2020 р. – 2 399 (64,70 %), 2021 р. – 2 131 (65,63 %), 2022 р. – 1 065 (58,39 %); кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи 2013 р. – 758 (8,63 %), у 2014 р. – 584 (7,82 %), у 2015 р. – 512 (7,14 %), у 2016 р. – 472 (9,02 %), 2017 р. – 491 (8,76 %), 2018 р. – 452 (9,52 %), 2019 р. – 420 (10,27 %), 2020 р. – 400 (10,79 %), 2021 р. – 396 (12,20 %), 2022 р. – 268 (14,69 %); кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту у 2013 р. – 739 (8,42 %), у 2014 р. – 696 (9,32 %), у 2015 р. – 583 (8,13 %), у 2016 р. – 341 (6,52 %), 2017 р. – 332 (5,92 %), 2018 р. – 262 (5,52 %), 2019 р. – 232 (5,68 %), 2020 р. – 287 (7,74 %),

2021 р. – 211 (6,50 %), 2022 р. – 118 (6,47 %); кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів у 2013 р. – 383 (4,36 %), у 2014 р. – 265 (3,55 %), у 2015 р. – 257 (3,58 %), у 2016 р. – 126 (2,41 %), 2017 р. – 175 (3,12 %), 2018 р. – 186 (3,92 %), 2019 р. – 117 (2,86 %), 2020 р. – 263 (7,09 %), 2021 р. – 237 (7,30 %), 2022 р. – 220 (12,06 %); кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності у 2013 р. – 269 (3,06 %), у 2014 р. – 202 (2,71 %), у 2015 р. – 149 (2,08 %), у 2016 р. – 101 (1,93 %), 2017 р. – 199 (3,55 %), 2018 р. – 134 (2,82 %), 2019 р. – 124 (3,03 %), 2020 р. – 151 (4,07 %), 2021 р. – 97 (2,99 %), 2022 р. – 36 (1,97 %) [2]. До 1 % кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян.

Нами визначено високий коефіцієнт корисливої злочинності серед неповнолітніх правопорушників. Ми повністю погоджуємося з позицією Н. С. Юзікової щодо обґрунтування вказаного явища тим, що соціалізація неповнолітніх являє собою процес формування потреб та інтересів, засвоєння ними певної системи соціально-правових норм, цінностей та знань, які дають можливість функціонування дитині як повноцінному члену суспільства. Виходячи з цього, потреби та інтереси неповнолітніх правопорушників, головним чином, носять матеріально-речовий характер, обумовлений недостатнім формуванням системи цінностей і норм щодо прийнятого задоволення потреб та інтересів дитини. Неповнолітні особи, які вчинили злочин, більше ніж дорослі, знаходяться під сильним впливом криміногенного фактору матеріальної залежності [3, с. 84].

За останні десять років у три рази зменшилась кількість кримінальних правопорушень, здебільшого розбоїв, вчинених неповнолітніми та за їх участі, з використанням холодної чи вогнепальної зброї з 28 випадків у 2013 р. до 8 випадків у 2019 р. та 9 випадків у 2022 р. [2].

Нами встановлено, що найбільш кримінально активними є групи неповнолітніх у віці від 16 до 17 років. Представники вказаної групи складають більше половини неповнолітніх осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. Зазначена тенденція

є сталою протягом досліджуваного періоду, 2013–2022 рр. Одним з факторів, що впливає на переважну чисельність неповнолітніх вказаної групи, є передбачені кримінальним законодавством обмеження щодо притягнення осіб у віці 14–16 років до кримінальної відповідальності.

За даними судової статистики, більше половини неповнолітніх засуджено за тяжкі та особливо тяжкі злочини. Майже кожен третій підліток вчинив злочин групою осіб [4]. Зокрема, за вчинення кримінальних правопорушень засуджено неповнолітніх осіб у 2014 р. – 4 875 (питома вага від числа всіх засуджених осіб – 2,71 %), у 2015 р. – 4 589 (4,8 %), у 2016 р. – 3 474 (4,6 %), 2017 р. – 3 088 (4 %), 2018 р. – 2 798 (3,8 %), 2019 р. – 2 406 (3,4 %) [4], 2020 р. – 2 048 (3 %), 2021 р. – 1 695 (2,6 %), 2022 р. – 997 (2 %) [5]. Виходячи з вищенаведених статистичних даних також можна зробити висновок, що за останні десять років в 4,9 раз зменшилась кількість неповнолітніх, які засуджувались за вчинення кримінальних правопорушень.

Кількість неповнолітніх засуджених до найсуворішого для них кримінального покарання, позбавлення волі на певний строк, з 2004 р. по 2013 р. зменшилась в 3,6 рази [6, с. 225]. У порівнянні, з 2004 р. по 2022 р. кількість засуджених неповнолітніх до позбавлення волі скоротилась у 27,5 разів. Що свідчить про позитивну тенденцію до застосування судами стосовно цієї категорії правопорушників покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. Необхідно зазначити, що в переважній більшості постановлених вироків термін покарання у виді позбавлення волі сягав від 2 до 5 років.

Вживання наркотичних засобів та алкоголю значно підвищують ризик вчинення кримінальних правопорушень, а особливо, коли йдеться про неповнолітню, ще психологічно несформовану особу. Під час проведення дослідження ми дійшли висновку, що для неповнолітніх правопорушників не є характерним вчинення злочинів у стані наркотичного сп'яніння і лише до десяти таких випадків фіксується щорічно.

За досліджуваний період серед виявлених осіб, які вчинили наркозлочини, в середньому близько 1 % становлять неповнолітні особи [7, с. 126].

Проте значно різняться показники вчинення неповнолітніми кримінальних правопорушень у стані алкогольного сп'яніння, хоча за останні десять років вони значно знизилися і в кількісному з понад 500 випадків у 2013 р. до 37 в 2022 р. і в процентному співвідношенні із загальною кількістю засуджених неповнолітніх, з 10,81 % в 2013р. до 3,71 % в 2022 р.

У структурі злочинності неповнолітніх, як, до речі, і в структурі злочинності дорослих, значно менше осіб жіночої статі. При цьому необхідно зазначити, що, незважаючи на значне зменшення серед засуджених кількості неповнолітніх осіб жіночої статі, з 447 у 2014 р. до 87 у 2022 р. їх питома вага з-поміж засуджених неповнолітніх є доволі сталою протягом усього періоду, і становила 9,17 % у 2014р. та 8,73 % у 2022 р. До порівняння, за досліджуваний період середній показник процентного співвідношення жінок серед дорослих правопорушників вищий і становить 11,71 %.

Як бачимо, за останні десять років спостерігається стале зменшення більшості чисельних показників злочинності неповнолітніх осіб. Закономірним наслідком цих процесів є значне скорочення кількості засуджених неповнолітніх, які тримаються в установах виконання покарань. Що, своєю чергою, стало наслідком оптимізації 9 з 10 виховних колоній. За даними Державного департаменту з питань виконання кримінальних покарань, на кінець 2022 р. у державній установі «Кременчуцька виховна колонія» відбували покарання 46 засуджених неповнолітніх (кінець 2021 року – 51 засуджений неповнолітній). З 2013 р. кількість засуджених у виховних колоніях знизилась у 17 разів, а з 2007 р. – в 39 разів.

З початку 2022 р. до державної установи «Кременчуцька виховна колонія» прибуло 38 неповнолітніх засуджених, у 2021 р. – 62. Вибуло 43 засуджених, у 2021 р. – 74. У виховній колонії відбувають покарання переважно засуджені за корисливі злочини, у віці від 17 до 18 років, з терміном покарання від 3 до 5 років та більше, що прямо корелюється із загальними показниками злочинності неповнолітніх. З них 83 % не мали повноцінної опіки і виховання, оскільки мешкали та виховувались у неповній сім'ї, як правило, низького матеріального статку.

Показовим є те, що більше половини засуджених неповнолітніх (51 %) звільняються умовно-достроково від відбування покарання. Що свідчить про готовність правопорушників зазначеної категорії в умовах соціального середовища з елементами зовнішнього контролю з боку персоналу установи виконання покарань та вимог дисципліни дотримуватися встановлених правил і норм поведінки. Як показує практика, найкращі результати ресоціалізації має робота персоналу установ саме з неповнолітніми засудженими.

За результатами проведеного дослідження кількісних показників злочинності неповнолітніх та їх змін ми прогнозуємо, що динаміка щодо зменшення показників злочинності неповнолітніх у цілому залишиться сталою, але скоріше всього зменшиться розмір щорічних кількісних змін. При цьому елементи гуманності та декриміналізації надалі впроваджуватимуться в каральній політиці стосовно неповнолітніх правопорушників. Враховуючи умови воєнного стану в нашій державі, у структурі цього виду злочинності можливі зміни в її географії, незначне зростання за окремими показниками, зокрема щодо правопорушень, вчинених з використанням зброї та вибухових пристроїв, вчинених групою осіб та за участі дорослих.

Висновки. Проаналізувавши кількісно-якісні показники злочинності неповнолітніх та їх динаміку за останні десять років, ми дійшли таких висновків:

– кількісні показники в цілому протягом досліджуваного періоду знижуються щороку, а в порівнянні з попередніми періодами зменшились в рази, що є, безумовно, позитивною тенденцією;

– сучасна злочинність неповнолітніх порівняно зі злочинністю радянського періоду характеризується певними новаціями, вона значно трансформувалась як за кількістю вчинених кримінальних правопорушень, так і за їх видами, характером вчинення, мотивом протиправної поведінки, кількістю осіб, які їх вчинили, та засуджених. Водночас залишаються сталими сутність, природа феномена злочинності неповнолітніх та криміногенні фактори, що зумовлюють якісну визначеність цього явища;

– кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми особами або за їх участю, за дослі-

джуваний період зменшилась майже в 3,5 рази, їх питома вага тривалий період залишається сталою у середньому на рівні одного відсотка;

– тривалий час залишається незмінною кримінологічна структура злочинності неповнолітніх, яка схожа зі структурою злочинності дорослих, і характеризується в переважній більшості кримінальними правопорушеннями проти власності і проти життя та здоров'я, при цьому питома вага останніх зростає; серед кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, останніми роками переважають тяжкі та особливо тяжкі злочини;

– у три рази зменшилась кількість кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми та за їх участі, з використанням холодної чи вогнепальної зброї;

– суб'єкти протиправної діяльності переважно представлені неповнолітніми особами чоловічої статі у віці від 16 до 17 років, серед яких за останні десять років майже в п'ять разів зменшилась кількість осіб, які раніше засуджувались за вчинення кримінальних правопорушень;

– для неповнолітніх осіб є не характерним вчинення кримінальних правопорушення в стані наркотичного сп'яніння, але в той же час значна частина правопорушень вчинялась у стані алкогольного сп'яніння, до того ж майже кожен третій підліток вчинив злочин групою осіб;

– низхідна динаміка кількісних показників злочинності неповнолітніх має наслідком зменшення в 3,6 рази серед них засуджених до позбавлення волі на певний строк.

Незважаючи на загальну позитивну тенденцію зниження показників злочинності неповнолітніх осіб, які обумовлені різними факторами, ця проблематика потребує подальшого систематичного дослідження і комплексного підходу в запобіганні та профілактиці. При цьому потребують постійного моніторингу фактори, в тому числі і існуючі в умовах воєнного стану, які впливають на її характер, сутність та мотиваційний зміст.

Список використаних джерел

1. В'юнник М. В., Карчевський М. В., Арланова О. Д. Кримінально-правове регулювання в Україні: реалії та перспективи (аналітичний матеріал). Харків : Право, 2020. 212 с.

2. Генеральна прокуратура України. Статистична інформація про стан злочинності та результати прокурорсько-слідчої діяльності. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2> (дата звернення: 15.03.2023).

3. Юзікова Н. С. Злочинність неповнолітніх: особливості, сучасні тенденції та заходи запобігання і протидії їй : монографія. Дніпро : Видавець Біла К.О., 2016. 510 с.

4. Стан здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення у 2014–2018 роках. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/zvi/Analiz_zdisn_pravos_2021.pdf (дата звернення: 10.03.2023).

5. Судова статистика. Звітність щодо стану здійснення правосуддя місцевими та апеляційними судами. URL: https://court.gov.ua/insho./csudova_statystyka/ (дата звернення: 10.03.2023).

6. Кубрак Р. М., Лень В. В Кримінально-виконавча характеристика засуджених з психічними відхиленнями до позбавлення волі на певний строк : монографія. Дніпро : Видавець Біла К.О., 2018. 272 с.

7. Кубрак Р. М., Малишко М. Г. Окремі характеристики суб'єкта кримінального правопорушення у сфері незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин. *Law. State. Technology*. 2022. № 1. С. 123–129.

Kubrak R.,

PhD in Law, Deputy Head of the Department
of Legal and Special Training,

Territorially Separated Branch "Kamianske branch of the Academy
of the State Penitentiary Service",

Kamianske, Ukraine

ORCID: 0000-0002-9912-098X;

Sheda V.,

Head of the Professional Development Center, Territorially Separated
Branch "Kamianske Branch of the Academy

of the State Penitentiary Service", Kamianske, Ukraine

ORCID: 0000-0003-2746-0552

PARTICULAR ISSUES OF JUVENILE DELINQUENCY

In the article on the basis of the analysis the authors determine the dynamic changes over the past ten years in certain indicators of juvenile delinquency. The positive dynamics of reduction of the main quantitative indicators of juvenile delinquency is determined. In particular, the author provides a criminal law characterization of criminal offenses committed by juveniles. Among the criminal

offenses committed by juveniles, there is a prevalence of offenses committed for mercenary motives, which is also characteristic of adult offenders.

In the structure of juvenile delinquency, a significant numerical predominance of males is noted, but despite a significant numerical decrease in the number of female juvenile offenders, their share has remained relatively stable over the past ten years. More than half of the convicted juveniles serving their sentence in an educational colony comply with the established procedure for serving their sentence, prove their correction and are released on parole. Based on the results of the study, the authors conclude that the dynamics of reducing juvenile delinquency rates will remain stable in general, but the amount of annual quantitative changes will most likely decrease. At the same time, the elements of humanity and decriminalization will be further implemented in the punitive policy towards juvenile offenders.

Key words: *convicted juvenile, imprisonment, criminal offenses, personnel of penitentiary institutions, resocialization, educational colony, crime, prevention of criminal offenses.*

References

1. Viunnyk, M. V. (2020), "Criminal law regulation in Ukraine: realities and prospects (analytical material)", Law, Kharkiv.
2. Prosecutor General's Office of Ukraine > Statistical information on the state of crime and results of prosecutorial and investigative activity > Unified report on criminal offences, available at: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2> (accessed 15 march 2023).
3. The state of administration of justice in criminal proceedings and cases of administrative offences in 2014–2018, available at: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/zvi/Analiz_zdisn_pravos_2021.pdf (accessed 10 march 2023).
4. Ukraine (2023), Court statistics>Reporting on the state of administration of justice by local and appellate courts, available at: https://court.gov.ua/inshe./csudova_statystyka/ (accessed 10 march 2023).
5. Kubrak, R. M. and Len, V. V. (2018), "Criminal-executive characteristics of convicts with mental disabilities to imprisonment for a certain term" : a monograph, Publisher Bila K. O., Dnipro.
6. Yuzikova, N. S. (2016), "Juvenile Delinquency: Peculiarities, Current Trends and Measures to Prevent and Counteract It : monograph", Publisher Bila K. O., Dnipro.
7. Kubrak R. M. and Malysenko M. H. (2022), "Certain characteristics of the subject of a criminal offence in the field of illicit trafficking in narcotic drugs and psychotropic substances", *Law. State. Technology*, Vol. 1, pp. 123–129.